

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ TÜRK MİZAHINDA MUHALİF BİR KİMLİK: ALİ KEMAL

Fevzi ÇAKMAK*

Öz

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra ülkenin girdiği sıkıntılı süreçte Ali Kemal, çıkardığı gazetelerinde, hemen hemen her gün kaleme aldığı yazılarıyla, Milli Mücadele'ye ve bu mücadelenin lideri olan Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik muhalif tavrını sert bir şekilde devam ettirmişti. Milli Mücadele ve bu hareketin liderine yönelik muhalif bir söylem geliştiren Ali Kemal; öte yandan İtilaf devletlerini, özellikle İngiltere ve Fransa'yı öven yazılar kaleme almıştı. Milli Mücadele'ye yönelik sergilediği bu olumsuz duruş nedeniyle Ali Kemal'e, o dönem yayınlanan mizah dergilerinin sütunlarında çok sık yer veriliyordu. Tarih araştırmalarında, konuyu değişik yönleriyle incelemek ve en azından o dönemde, kamuoyunun konulara bakış biçimini irdeleyebilmek açısından mizah dergilerinin önemli bir yeri vardır. Bir konu ya da kişinin sunumunda karikatürlerin anlatım gücünü belirtmeye bile gerek yoktur. Düşündürücü ve eğlendirici bir yanı olduğu kadar dönemlerinin entelektüel birikimini de ortaya koyan karikatürler, olayların yaşandığı dönemin birey ve toplum ölçekli genel havasını vermek açısından da son derece önemli tarih araştırma materyalleri olarak nitelendirilebilir. Bu çalışmada Milli Mücadele günlerinde İstanbul'da yayın yapan mizah dergilerinin Ali Kemal'e yönelik olumlu ya da olumsuz algısının izi sürülmüş; dergilerin Ali Kemal'i topluma nasıl sundukları, O'nun görüş ve davranışları hakkında neler düşündükleri, görsel malzeme üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda Milli Mücadele yıllarında çeşitli dönemler içinde yayın yapan mizah dergileri Karagöz, Ayine, Diken, Güler yüz ve Aydede'nin nüshalarından yararlanılmıştır

Anahtar Kelimeler: *Mizah, Ali Kemal, Milli Mücadele, Karagöz, Aydede*

Abstract

An Opposing Figure of the Turkish Humor during the War of Independence: Ali Kemal

Within the course of the distressful period of time after the Armistice of Mudros was signed, Ali Kemal wrote articles practically every day on the papers he published, through which he resumed adopting his violent opposition against the War of Independence and Mustafa Kemal Pasha, the leader of the national struggle. Whereas adopting an adversary discourse towards the War of Independence and the leader of this movement; Ali Kemal drew up various articles praising the

---

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Buca-İZMİR.
E-posta: fevzi.cakmak@deu.edu.tr. ORCID: 0000-0002-0030-400X
(Makale Gönderim Tarihi: 08.08.2019 - Makale Kabul Tarihi: 06.12.2019)

Allies, most particularly England and France. Due to the negative stance he exhibited against the War of Independence, more often than not, Ali Kemal was featured in the columns of the humor magazines issued during that period of time. Humor magazines have a significant role in the historical studies with regards to analyzing a specific subject in different aspects and explicating the perspective of the public opinion towards various subjects for that era at least. It is needless to underline the high verbal impact of comics in presenting a particular subject or person. Besides having thought-provoking and entertaining aspect roles, comics also manifest the sum of intellectual reserves of the related era, which could be defined as critical materials for historical research in terms of exposing the general atmosphere within the scope of individuals and society on the period of time when the analyzed events took place. This study focuses on the positive or negative perception on Ali Kemal, assumed by the humor magazines being published in İstanbul throughout the War of Independence; and by means of visual materials, it seeks to reveal how they present Ali Kemal to the society as well as their views on his set of opinions and behavior. In our study, we utilized editions of a variety of humor magazines being published during several periods at the years of the War of Independence such as Karagöz, Ayine, Diken, Güler yüz, and Aydede.

Key Words: *Humor, Ali Kemal, The War of Independence, Karagöz, Aydede*

Giriş

Ali Kemal, 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde, Türk düşün ve siyasi hayatında, yazıları ve eylemleriyle adından söz ettiren bir gazeteciydi¹. Ali Kemal'in Milli Mücadele dönemi Türk mizahındaki yerine değinmeden önce Ali Kemal'in incelediğimiz dönemdeki faaliyetleri ve düşünce dünyası hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanması ve akabinde İttihatçı liderlerin ülkeyi terk etmesinin ardından Ali Kemal ve pek çok muhalif isim çok daha rahat hareket etmeye başlamıştı. Birinci Dünya Savaşı'nın son aylarında Sabah gazetesinde tekrar yazılar kaleme alan Ali Kemal, ateşkes antlaşmasının imzalanmasından sonra yazılarını yayınlamaya devam etmiştir. Gazetecilik mesleği yanında geçmişten gelen siyasi kimliğini de öne çıkaran Ali Kemal, ittihatchilik karşıtı tüm siyasi yapılanmaların ön sıralarında yer alır. Amerika'nın himayesini savunan Wilson Prensipleri Cemiyeti² ile İngiliz himayesini savunan İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin³ yanı sıra Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti⁴ ve mütarekeden sonra tekrar siyasi faaliyetlerine hız veren Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın yönetimlerinde bulunmuştur⁵. Ülkenin tek üniversitesi olan Darülfünun'da ders veren Ali Kemal'in Türklük ve Anadolu

¹ Ali Kemal hakkında bilgi için bkz: Gezgin 2010; Karaveli 2009.

² Sarıhan 1993, s.51; Kurucularının çoğunu gazete başyazarlarının oluşturduğu bu cemiyet içerisinde Ali Kemal, Refik Halit gibi Milli Mücadeleye muhalif olan kişilerin yanında Yunus Nadi, Ahmet Emin Yalman, Halide Edip Adivar gibi Milli Mücadeleye zaman içinde destek veren şahısların yer alması dikkat çekici bir durumdur. Akşin 1976, s. 117.

³ Mustafa Kemal, bu cemiyete üye olanların içinde Padişah Vahdettin, Damat Ferit, Ali Kemal, Adil ve Mehmet Ali Bey'ler, Sait Molla'nın isimlerini zikreder. Atatürk, 2000, s. 5.

⁴ Sarıhan 1993, s. 35.

⁵ Sarıhan 1993, s. 89.

hareketine yönelik olumsuz tavrı nedeniyle savaşın sonlarına doğru Darülfünun öğrencileri tarafından protestolarla karşılaşacak ve bu tavrı sonrası kendisi “Artin Kemal” olarak anılacaktır⁶.

Ali Kemal, 1919 yılı içinde kurulacak olan Damat Ferit Paşa hükümetlerinde görev alır. Birinci Damat Ferit Paşa hükümetinde (4 Mart 1919-15 Mayıs 1919) Maarif Nazırlığı görevinde⁷; 19 Mayıs 1919 tarihinde kurulan İkinci Damat Ferit hükümetinde ise Dâhiliye Nazırlığı görevine gelir. Bu görevi 26 Haziran tarihine kadar devam eder. Mustafa Kemal’in Samsun’a ayak basmasından itibaren yürüttüğü ulusalcı faaliyetleri önlemek ve O’nu tutuklamak adına elinden gelen çabayı göstermiştir. Amasya Genelgesinin duyurulmasından sonra 23 Haziran tarihinde yayınlamış olduğu genelge ile Mustafa Kemal’in emirlerinin dinlenmemesi ve onunla iletişime geçilmemesi yönünde talimatlarda bulunur⁸. Siyasi görevleri sırasında gazete yazılarından uzak kalan Ali Kemal, bakanlık görevlerinden ayrıldıktan sonra Peyam’da yazmaya başlar. İlerleyen günlerde Peyam ile Sabah gazetelerinin “Peyam-ı Sabah” ismi altında birleşmesi sonrası 1 Ocak 1920 tarihinden itibaren başyazar olarak yazmaya devam eder. Siyasette yürüttüğü politikanın aynısını hatta daha şiddetlisini gazete sütunlarında dile getirir⁹.

Ali Kemal’in gözünde Kuva-yı Milliye bir eşkıya ayaklanmasıdır ve bu ayaklanma Türkleri çukura götürmektedir. Bu eşkıya ayaklanmasının gerçek sorumlusu İttihat ve Terakki Ocağı’dır¹⁰. Kuva-yı Milliye adı altındaki yapılanma, İttihatçıların Anadolu’dan kapabildiklerini kapmak, şehir, kasaba ve köylerde zorla, cinayetle koparabildiklerini koparma hareketinden başka bir şey değildir¹¹. Öte yandan Ali Kemal, eşkıyalık hareketi ve bir cinayet olarak nitelediği bu yapılanmaya karşı aklı-fikri olan Anadolu Türk’ünün ilgisiz olduğunu ifade ediyordu. Halk, bu harekete destek vermiyordu¹². Ali Kemal’e göre itaat etmeyenleri darağaçlarına çeken, isimlerini İrade-i Milliye ve

⁶ Tunç 1999, s. 486.

⁷ Akşin 1976, s. 195.

⁸ Atatürk, 2000, s. 25.

⁹ Peyam, Ali Kemal’in başyazarlığında günlük olarak önce 14 Kasım 1913-22 Temmuz 1914 tarihleri arasında 242 sayı çıkmıştır. 8 Temmuz 1919’da Sabah gazetesinde yazarlığa geri dönen Ali Kemal, 2 Ağustos 1919 tarihinde önceki sayı numarasını devam ettirerek 1/243. Sayısıyla Peyam’ı tekrar çıkarmaya başlamıştır. 1 Ocak 1920’de Mihran Efendi’nin çıkardığı Sabah gazetesiyle birleşerek, Peyam-ı Sabah adı altında çıkan gazete, Ali Kemal’in başyazarlığında 10 Eylül 1922 tarihine kadar yayın hayatını sürdürür. Ali Kemal’in ayrılması ardından, birkaç gün daha aynı isimle yayımlandıktan sonra, 16 Eylül 1922’den itibaren Sabah adıyla çıkmaya devam eder. Kahraman 2007, s. 256-257.

¹⁰ *Peyam-ı Sabah*, 1 Mayıs 1920

¹¹ *Peyam-ı Sabah*, 18 Nisan 1920

¹² *Peyam*, 18 Ağustos 1919

Hâkimiyet-i Milliye gazetelerinde yayınlayan bu teşkilat karşısında düşmanlar bin kat daha iyiydi¹³.

Ali Kemal, 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi ve orada bir araya gelen milletvekillerini hedef almıştı. Vekilleri “küçük herifler” olarak niteliyordu. İkinci Meşrutiyetin ilanından beri bu tarz hareketlerde bulunan, “yalancı pehlivanlar, hokkabazlar, haydutlar” hep keselerini doldurmuş, dolaplarını çevirmiş ve muratlarına ermişlerdi¹⁴. Enver ile Talat Paşa'ya yazılarında sık sık yer veren Ali Kemal'in asıl hedefinde Milli Mücadele'nin önderi Mustafa Kemal Paşa bulunuyordu. Ali Kemal'in Dâhiliye Nazırı olmasıyla birlikte ikili arasında başlayan husumet Ali Kemal'in hayatını kaybetmesine kadar devam edecekti. Ali Kemal'in gözünde Mustafa Kemal, Anadolu'da berduş gibi dolaşan, Havza'dan başlayarak yayınladığı beyannameleriyle, “sahte bir taraftar, bir riya kisvesine bürünerek, haça karşı hilal cihadını açmış, ehli imanın safdillerini aldatan” biriydi¹⁵. Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere, Kazım Karabekir'e varıncaya kadar bu zorbalara Saltanat ve Hilafetin temsilcisi gibi görünüp halkı kandırarak, amaçlarına boyun eğdiriyorlardı¹⁶. Ali Kemal, Hilafet ve saltanata isyan bayrağını açan Mustafa Kemal'in, Celaliler devrindeki gibi, din ve vatan diyerek halkı iğfal ettiğini; İttihat ve Terakki ocağının ve bu ocağın Enver, Talat, Cemal ve Mustafa Kemal gibi kanlı katil ve gaddar erkânının, dine karşı husumetlerinin bulunduğunu iddia ediyordu¹⁷. O'nun düşüncesinde, Türkler başıboş bırakılmamalıdır. Eğer Türkler kendi başlarına bırakılırlarsa, İttihat ve Terakki rejiminden başka türüsünü yapamazlar¹⁸.

Milli Mücadele dönemi boyunca bu düşünce ve faaliyetlerde bulunan Ali Kemal, o dönemin mizah dergilerinin sütunlarında kendine sık sık yer bulan vazgeçilmez bir şahsiyet olmuştur. Ülkenin zor şartlar altında olduğu o günlerde basın; saray ve İstanbul hükümetinden yana olanlar ile Mustafa Kemal Paşa'nın başında bulunduğu Anadolu hareketinin yanında olanlar şeklinde ikiye bölünmüştür¹⁹. Bu ayrıma rağmen Türk Mizah basını, dünyanın ilk emperyalizm karşıtı savaşı olan Milli Mücadele dönemi boyunca ayrı bir görev üstlenmiş; karikatürcüler savaşçı, mizah dergileri silah, karikatürler ise cephaneye görevi görmüşlerdir. Karikatürlerde işgalci güçler; işbirlikçiler (Saray, Ali

¹³ *Peyam-ı Sabah*, 23 Nisan 1920

¹⁴ *Peyam-ı Sabah*, 28 Mayıs 1920

¹⁵ *Peyam-ı Sabah*, 6 Mayıs 1920

¹⁶ *Peyam-ı Sabah*, 18 Nisan 1920

¹⁷ *Peyam-ı Sabah*, 7 Mayıs 1920; Ali Kemal'in Milli Mücadele'ye bakışı hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz: Çakmak 2010, s. 324-338.

¹⁸ Atay 1984, s. 139.

¹⁹ Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz: Özkaya 2007.; Öztoprak 1989.

Kemal, Damat Ferit Paşa vb.) ve kurtuluş savaşçıları (Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, Mehmetçikler vb.) ele alınır. Karikatürlerde ana düşman Yunanistan'dır. Yunan Kralı Konstantin, Venizelos ve Eftoslar sık sık boy gösterir; İngiliz, Fransız, İtalyan komutan ve askerleri karikatürlerde yerlerini alırdı²⁰.

Mütareke'nin ilk günlerinde, devlet ve milletin zor zamanlar geçirdiği, yaşanan olumsuzlukların ülke insanlarının zihninde gelgitler yaratmış olduğu günlerde mizah dergileri, halkın yüzünde küçük bir tebessüm yaratmak için çabalamışlardı. Ve o günlerin mizah dergilerinin en önemli mizah malzemelerinin başında Ali Kemal geliyordu. Mütareke'nin ilk aylarında *Diken*²¹, Ali Kemal'e sütunlarında yer açan ilk dergilerden biridir. *Diken*'in içinde ek olarak yer alan *Küçük Gazete*'de "Ali Kemal Bey Darüşşifada" başlığı altında Ali Kemal ismi üzerinden, muhaliflere yönelik sert eleştiriler taşıyan bir yazı kaleme alınır. İşgal günlerinde ülke aydınlarının zihin dünyasını, gerçekle-hayal arasında tasvir eden yazının içeriğinde bir de görsele yer verilmiştir (Bkz: Resim 1). Yazı da aynen şu ifadeler geçer:

*"Cemiyetlerin buhranlı zamanlarında fertlerinde ruhen ve dimağın buhranlı bir hayat yaşadığı ruhiyat ulemasının en başlıca iddialarından birisini teşkil etmektedir. Cemiyetin böyle muvazenesiz ve ahenksiz bir hayat yaşaması, o cemiyeti terkib eden fertleri de muvazenesizliğe [dengesizliğe] ve hezeyana sevk eder. Bunun en basit misali bugün buhranların en büyüğünü geçiren memleketimizin mütefekkirlerinde görülen muvazenesizlik ve hezeyandır. Matbuat bu çılgınlıkların en muteber bir tezahür sahnesidir. Bu halin ikinci bir delili de Mazhar Osman Beyin darüşşifasının son zamanlarda istiabın fevkinde dolmuş bulunmasıdır. Darüşşifa'da kimlerin bulunduğunu tetkik etmek üzere mezkûr Darüşşifa'ya giden sermuharririmiz Mazhar Osman Beyi matbuatımızın ra'na[iyi], bala [yüce], müstesna bir muharririnin dimağını muayene ve tahlil ederken bulmuştur. Ser muharririmiz doktora bu meslek arkadaşının hastalığını sormuş, doktora tahlilden sonra elde ettiği neticeyi gösteren raporu göstermiştir. Bu rapora göre muharririmizin dimağında fikrin yerini hezeyan istila etmiş olduğu görüldüğünden beynine ameliyatla fikir yerleştirmek mecburiyeti hasıl olmuştur."*²².

²⁰ Çeviker 1991, s. 22-23.

²¹ *Diken*, Türk mizah tarihinin önemli dergilerinden biridir. Sedat Simavi tarafından, 30 Ekim 1918 tarihinden 11 Mart 1921 tarihine kadar 72 sayı çıkan *Diken*, ülke gerçeklerini dile getiren, Simavi'nin daha sonra çıkaracağı *Gülyüz* dergisi için hazırlık işlevi gören bir yayındı. Çeviker 1991, s. 143.

²² "Ali Kemal Bey Darüşşifada-Küçük Gazete", *Diken*, 28 Teşrinievvel 1334, s.7.

Resim 1: Ali Kemal Beyin Darüşşifa da beynine akıl koyma ameliyatı yapılırken alınmış

Resim 2: *Diken*, 21 Ağustos 1335, s.8.

Ülke aydınlarının içine düştüğü hezeyan ve dengesizliği eleştiren *Diken*'in, örnek şahsiyet olarak Ali Kemal ismini seçmiş olmasının nedeni, Ali Kemal'in Milli Mücadele'ye muhalif olanlar içinde en önde gelmesidir. Ali Kemal'in kendisi de, eleştirilerin hedefinde sadece kendisinin kaldığını söyler. Bu eleştirileri yapmasının gerekçesi olarak ta kendini "... *Hakiki Türklüğü, bütün Türkleri temsil*" eden biri olarak görmesidir²³. Ali Kemal, Milli Mücadele'ye örtülü yada örtüsüz destek veren gazete ve dergilere de eleştiriler

²³ *Peyam-ı Sabah*, 7 Mart 1920

getiriyordu. O'nun bu muhalif duruşuna dikkat çeken *Diken*, Ali Kemal'i elinde taşlar olduğu halde, o günlerde çıkan gazeteleri taşlar halde çiziyor; onların Milli Mücadele'ye verdikleri desteğe ve birlikte hareket etmelerine yönelik gösterdiği tepkiyi resmediyordu. Duvarlarında *Tasvir-i Efkar*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Vakit*, *İleri*, *Akşam*, *Memleket* yazan binalara taşlar savuran, onların kapı ve pencerelerini kıran Ali Kemal'in ağzından şu ifadeler dökülüyordu: “Zırtapozlar! Karpuzlar! Lahana Yaprakları! Sevimli fettanlar, size hayran değil mi insanlar! Şaklabanlar! Bu ne ahenk, bu ne vahdet?..” (Bkz: Resim 2).

Ali Kemal, çıkarmış olduğu *Peyam-ı Sabah* gazetesi üzerinden Milli Mücadele aleyhine yayın siyasetine devam edip, gazetelerle tek başına ağız dalaşına girdiği o günlerde, *Diken* çıkarmış olduğu “Küçük Gazete” isimli ekinde, Ali Kemal'i tekrar gündemine alan yazılara yer vermişti. Tamamen hayal mahsulü ve uydurma isimler üzerinden kaleme alınan yazılarda; O'na yönelik üstü kapalı, ağır eleştiriler dile getirilmişti. Bir yazının başlığı “Boksör ‘Kemal’ Bey Hakikaten Boksör müdür, değil midir?”²⁴ şeklindeydi. Yazının içeriğine bakıldığından “Boksör Kemal” karakteri üzerinden Ali Kemal masaya yatırılıyordu. Aynı sayfadaki bir başka yazı başlığı ise şöyleydi: “Baş Makale: Ali Kemal Beye Cevabım”²⁵. “Cin Ahmet” isminde uydurma bir başyazarın ağzından kaleme alınan yazının içeriğinden, Ali Kemal'in yazılarında *Diken* dergisinin sahibi Sedat Simavi'yi hedef aldığı, bunun üzerine ona cevaben bu yazıya yer verildiği açıktır. Burada bir gerçeği ifade etmek gerekirse, Milli Mücadele dönemi mizah basını içinde, bu mücadeleye muhalif olan, onu engellemek isteyen kişi, kurum ve düşüncelere karşı en sert duruşu sergileyen, onları ağır bir şekilde eleştiren yayın organlarının başında Sedat Simavi²⁶ tarafından çıkarılan *Diken* ve *Güleryüz*²⁷ dergileri gelmektedir. Sedat Simavi, yayınlarıyla ittihatçıları, İstanbul hükümetlerini, bu hükümetlere yakın olanları ve muhalif yazarları sürekli hedef tahtasına koyup, çekinmeden eleştirebilmiştir. “Ali Kemal Beye Cevabım” başlıklı yazı içeriğinde üstü kapalı Ali Kemal'e ve

²⁴ “Küçük Gazete”, *Diken*, 14 Kanunisanı 1337, s. 3.

²⁵ “Küçük Gazete”, *Diken*, 14 Kanunisanı 1337, s. 3.

²⁶ Sedat Simavi, ilk karikatürünü 1911 yılında Eşek dergisinde kaleme almış, sonrasında *Cem* ile birlikte pek çok dergide karikatür yayınlamıştır. 1916 yılında *Hande* isminde ilk haftalık dergisini yayın hayatına sokan Simavi, 1918 yılında *Diken*'i, 1921 yılında da *Güleryüz* dergisini çıkarmıştır. Sedat Simavi, Türk mizah basını ve karikatürünün önemli bir ismi haline gelmiştir. Sedat Simavi, *Paramparça, Yeni Zenginler, Harp Fakirleri*, Yay. Haz: Turgut Çeviker, Adam Yayıncılık, 1993, ss. 9-14.

²⁷ *Güleryüz*, Sedat Simavi tarafından 5 Mayıs 1921-14 Ağustos 1923 tarihleri arasında 122 sayı çıkan “Edebi, siyasi, milliyetsever Türk mizah gazetesi”dir. Polemik yazılar ve ciddi haberler sık sık yer alır. *Diken*'de olduğu gibi İstanbul hükümetlerine muhaliftir. *Güleryüz*, İstanbul'da çıkan ve Anadolu hareketini destekleyen birkaç yayından biridir. Anadolu muhalifleriyle çetin bir savaş yürütür. Çeviker 1991, s. 163-164.

onun yazılarına eleştiriler getirilirken; yazılarının devamında ilerleyen günlerde daha sert eleştirilerin geleceği üstü kapalı olarak şöyle ifade edilmektedir: “Muteber gazetende ikide birde küfür ediyorsun. Vakıa ismimi falan yazmıyorsun ama satır aralarından bana olduğunu tefrik ediyorum... Bu açık mektubu nezaket dairesinde yazabilmek için ne kadar fedakârlık ettiğimi tasvir edemezsin... Açtırma kutuyu söyletme kötüyü derler”²⁸. Bu yazının yer aldığı sayfanın diğer başlığında, “Boksör Kemal” karakteri üzerinden Ali Kemal’e, onun kişiliğine ve gazeteciliğine üstü kapalı olarak ağır eleştiriler getirilmektedir. Yazının bazı bölümlerin de yer alan ifadeler aynen şöyledir: “Boksör Kemal Beyin ne mal olduğunu bilmeyen kimse yok gibidir. O derece ki Çelebizade Seyid Beyin iddiası hilafına olarak resmen diyebiliriz ki Boksör Kemal Bey İstanbul’da mevcut şarlatanların en büyüğüdür... Biz iddia ediyoruz ki, Boksör Kemal Bey, bokstan bihaberdir”²⁹. Elbette burada boksörlük mesleği ile kastedilen gazeteciliklerdir.

Sedat Simavi, Ali Kemal’in kendisine ve dergisine yönelik eleştirel yazılar yazmaya devam etmesi sonrası, bizzat kendi ismiyle, O’na cevaben bir yazı kaleme alarak özetle şu ifadelerde bulunmuştur: “Ali Kemal Beye açık mektup. Peyam-ı Sabah’ın satışı düştükçe hiddetinizin artmasını pekiyi anlıyorum... Ankara Hükümeti beni satın almamıştır ve alamaz. Ben sırf kanaati şahsiyem ve vicdaniyem dolayısıyla gazetemde Kuvayı Milliye cereyanlarına iltizam ediyorum. Ankara Hükümeti gazetemden haftada iki bin adet değil, yirmi adet bile satın almıyor... Yunan işgali altında bulunan memleketlerde serbestçe satılabilen Türkçe lisanıyla tabedilmiş bir tek gazete vardır. O da zatı devletlerinizinkidir. Binaenaleyh beni Kuvayı Milliye himaye ediyorsa sizi de yunan hükümeti kraliyesi himaye ediyor... Ben bu memleketin milliyetperver olan gençliğine istinad ediyorum. Onlar için çalışıyorum ve onların efkârını gazetemde temsil ediyorum. Siz ise Yunan emeli için çalışıyorsunuz ve onları temsil ediyorsunuz. Size ve muhalefete bu memlekete muzır olduğunuz için hücum ediyorum. Bu benim kanaatimdir”³⁰.

Milli Mücadele’nin ilk yıllarında İstanbul ve Anadolu basını Ali Kemal’in saldırılarına hedef oluyor, Ali Kemal gazetesinden ağır eleştirilerde bulunuyordu. Fakat işler tersine döndüğünde, Anadolu’da devam eden mücadele başarıya ulaştığında bu sefer Ali Kemal tüm eleştirilerin hedefi haline gelecekti. Örneğin, 1921 yılı Sonbaharında, *Güleryüz*, ilk sayfasından yayınladığı bir karikatürde, Ali Kemal, kendisine yönelen saldırılardan korunmaya çalışmaktadır. Saldıranlar ise çeşitli yaratıklar şeklinde çizilen

²⁸ Küçük Gazete”, *Diken*, 14 Kanunusani 1337, s. 3.

²⁹ Küçük Gazete”, *Diken*, 14 Kanunusani 1337, s. 3.

³⁰ Sedat Simavi, “Ali Kemal Beye Açık Mektup”, *Güleryüz*, 13 Kanunusani 1338, s. 3.

İstanbul basını ve gazetecileridir. Bunlar arasında Ahmet Emin (Yalman), Celal Nuri (İleri), Aka Gündüz, Akşam gazetesi, Güleriyüz bulunuyordu. Karikatürün altında şu satırlar yazılıdır: “Malta’dakilerin avdetinden sonra mumcuzadenin kabusu”³¹ (Bkz: Resim 3).

Resim 3: Güleriyüz, 10 Teşrinisani 1337

Resim 4: Güleriyüz, 5 Mayıs 1337, s.7.

Milli Mücadele mizahında Ali Kemal'e yönelik eleştiriler, sanki ona aitmiş, onun ağzından çıkmış gibi çeşitli hayal mahsulü yazılar üzerinden de sık sık dergi sütunlarında yer verilmişti. Bir şekliyle sahne ve senaryo yazılmış; Ali Kemal de baş aktör olarak oynatılmıştı. Örneğin, *Ayine*³², bir sayısında Ali Kemal'le Mihran Efendi'yi karşılıklı konuştururken³³; bir başka sayısında Ali

³¹ *Güleriyüz*, 10 Teşrinisani 1337, s. 1. Bir yabancı sermaye kuruluşu olan “İspermeçet Mumları” fabrikasıyla da işbirliği yapan Ali Kemal, mizah basınında kimi zaman “Mumcuzade” ve “İspermeçetzade” biçiminde adlandırılmıştır. Çeviker 1991, s. 214.

³² *Ayine/Ayna*, 18 Ağustos 1921 ile 4 Ocak 1923 tarihleri arasında 72 sayı çıkmıştır. Sahipliğini Semih Lütfü, sorumlu müdürlüğünü Eşref Nesip yürütmüştür. “*Ayinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz*” özdeyişinden adını alan dergi, incelikli ve özenli bir sayfa düzeniyle yayınlanmıştır. Çeviker 1991, s. 170-171.

³³ *Ayine*, 13 Eylül 1338, s.1.

Kemal Bey'le hayali bir mülakata yer verir.³⁴ *Diken*, Ali Kemal'in Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı gizli mektuplardan bahseder.³⁵

Güleryüz, çıktığı ilk sayısında yer alan "Tezvir-i Efkar" başlıklı ekinde Ali Kemal'in Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği hayali bir telgrafı "*Rezillik ve Kepazeliğin Son Kertesini*" başlığı ile okuyucusuna sunar. Ali Kemal, ona ait bir portre çizimi altında şu şekilde tanıtılır: "*Utanmadan, arlanmadan Mustafa Kemal Paşaya telgraf çeken Ali Kemal Bey*" (Bkz: Resim 4). Yazıda, Ali Kemal'in, Ankara lehine değişen durum sonrası Mustafa Kemal Paşa'ya nasıl tavır alacağına yönelik bir öngörü ortaya konulup, Mustafa Kemal Paşa'dan af dileyen bir Ali Kemal tasvir edilerek şu ifadelerle yer verilir:

"Ankara'da Büyük Millet Meclisi Reisi Devletli Efendim, velinimetim Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin desti mübareklerine vasıl bula

Veli nimetim, meşhur misaldir:

Birbirine girdiler dolaplarla ablar[sular]

Ablar galip gelince döndüler dolaplar.

Malum ya, bu oyunda ben ilerisini görmeden zarı fırlattım. Dolap alt üst oldu. Senin de düdüğün ötmeye başladı. Binaenaleyh ben senin ocağına düştüm, benim şimdiye kadar yaptıklarımı, yazdıklarımı sana unutmam bile unutamazsın. O belli bir şey. Yalnız aramızda olan şeylerin üzerine bir perde çekmeyi rica ediyorum. Sana bu hafta Peyam-ı Kabak'ta öyle bir makale yazacağım ki sorma... Bu mektubumu sakın kimseye gösterme. Finoların eline geçerse beni rezil kepaze ederler. Baki Kemal hürmetle mübarek ellerinden öper veli nimetim efendim.

Bendeniz (Peyam-ı Kabak) sermuharriri A. Kemal"³⁶

Güleryüz, bir nüshasında şeytanla iş tutan bir Ali Kemal karikatürüne yer verirken³⁷ (Bkz: Ek-1); başka bir nüshasında Anadolu'yu işgal eden Yunanlıların kendilerine en yakın dost olarak Ali Kemal'i gördükleri ve onunla iş tutuklarına yönelik bir uydurma haber, altında Ali Kemal yazan uydurma bir resim ile paylaşılır. Derginin bu haberi paylaştığı yer ise, başlığı Yunanca olarak tasarlanan ilave ekidir.³⁸ Sedat Simavi, *Diken*'de olduğu gibi *Güleryüz*'de de, çeşitli takma adlar altında dergilerinde bir sayfalık ilave eklere yer vermiştir. Bu Yunanca başlıklı ekte, Yunanlıların ağzından, onların Ali Kemal'e nasıl baktıkları tasvir edilir. Başlığı "*Ali Kemal Bey Dostumuz*" olan yazıda özetle şu ifadelerle yer verilir: "*Bizim Türkler içinde yalnız bir tane dostumuz vardır. O da*

³⁴ *Ayine*, 27 Teşrinievvel 1337, s. 2.

³⁵ *Diken*, 14 Kanunisanı 1337, s. 3.

³⁶ *Güleryüz*, 5 Mayıs 1337, s. 7.

³⁷ "Her Sabah Bir Şeytan", *Güleryüz*, 11 Ağustos 1337, s. 1.

³⁸ *Güleryüz*, 7 Temmuz 1337, s. 7.

Ali Kemal Bey'dir... Ne vakit Yunanlılar dayak yedi, baslamis ağlamakta. Ne vakit Türkler baslamis gitmekte geri, olmis memnun. O zaman yazmis bir makale: (Biz demedik mi? Bu serseriler bu mülk ve milletin başına daha ne felaketler getirecek? Yahu utanınız. Şu ciğeri beş para etmez Yunanlılardan ibret alınuz) Ama makale sok iyi fakat bizi biraz güzendiren kelime yazmis, demiş: ciğeri beş para etmez. Ne ise bizim dostumuz olduğu için af ettik. Ali Kemal Beyin dostluğu yeni değildir. Ta eskiden ne vakit ki babası yapardı mum ve satardı, o zaman bizim Rum mahallede otururdu. O zaman ona verilerdi ufak tefek bahşiş. O zamandan beri dost oldu ve simdi başladı almaya büyük büyük bahşiş. Onun isun Ali Kemal bize dostluk yapıyor... Ali Kemal Bey Türkiye'nin en büyük adamıdır fakat onlar anlamazlar sünki abtal insanlar. Evvela bilir ki bir gün onu vaftiz idelim ve yapalım bizim parlamentoda mebus. Yasasın dostumuz Ali Kemal Bey. Kahrolsun onun düşmanları"³⁹ (Bkz: Resim 5).

Resim 5: Güteryüz, 7 Temmuz 1937, s.7.

Güteryüz, “Çanak Yalayıcı” ismi altında verdiği bir başka ekinde, Ali Kemal'e ilişkin hayal mahsulü bir haberi şu başlık altında paylaşılır: “Ali Kemal

³⁹ “Ali Kemal Bey Dostumuz”, Güteryüz, 7 Temmuz 1937, s. 7.

Bey Efendinin Ankara'ya muvasalat ve sureti istikbali". Yeni Gün'den aktarıldığı söylenen haberde Milli Mücadele'ye büyük destek çıkan Ali Kemal'in Ankara'ya gittiği, Mustafa Kemal Paşa ve TBMM'yi ziyaret ettiğine değinilerek, Meclis kürsüsünde Mustafa Kemal Paşa'nın ağzından şu ifadelere yer verilir: "Muhterem Efendiler! Ali Kemal Bey Efendi... bu mülk ve millete ettiği hizmeti bizler layıkıyla takdir edemeyiz. Tarih ona altın yapraklı sayfalar tahsis edecektir. Şimdi huzuru alilerinde Meclisi Milli riyasetinden istifa ediyor ve bu makama benden ve hepimizden pek çok layık olan Ali Kemal Bey Efendiyi intihab buyurmanızı rica ediyorum"⁴⁰. Tamamen ironi dolu olan bu yazının bir benzerine birkaç ay sonra tekrar "Çanak Yalayıcı" ekinde şu başlık altında rastlıyoruz: "Ali Kemal Bey kabine reisi oldu, Kabine azaları, Azalar arasında müşareket-i efkâr, Ali Kemal Beyin takip edeceği siyaset hakkında beyanâtı, Ocakçılarla teşrik-i mesai edecek". Yazının devamında Ali Kemal'in kurduğu kabinede yer alan isimler içinde o günlerin gazetecileri yer alır. Ali Kemal'in eski düşüncelerinden vazgeçtiği, İttihatçı bir hareket olarak gördüğü Milli Mücadeleye artık destek vereceği ve Hürriyet ve İtilaf Fırkasına mensup olanlardan ise uzak duracağından bahsedilmektedir⁴¹.

Güleryüz, Ali Kemal'e ilişkin karikatürlerinde Refik Halit Karay'a da sık sık yer veriyor; bu ikilinin faaliyetlerine en ağır eleştirileri getiriyordu. Bir nüshasında Refik Halit, Ali Kemal'in sırtında "Millet Deresi"nden geçerken resmediliyor ve ikili arasında şu diyalog geçiyordu:

"Ali Kemal: Aman Refikçiğim bu dere pek soğuk geliyor, ayağıma kum batıyor.

Refik Halit: Ne yapalım ya bu dereyi geçeceğiz, ya bu diyardan gideceğiz..."⁴²

Ya da ikisi bir dönme dolapta birlikte, yan yana resmedilirken, karikatürün altında şu diyalog yer alıyordu: "Amma da döndünüz ha! Başınızda mı dönmüyor? Ali Kemal ile Refik Halit: Biz alıştık. Kaç senedir döne, döne usta olduk artık"⁴³.

Güleryüz'ün bir başka nüshasında Ali Kemal ile Refik Halit, "Sabah Eczahanesinde" başlıklı bir karikatürde birlikte yer alır. Ali Kemal, üzerinde "nankörlük" yazan bir ilaç hazırlarken, eczanenin raflarında yer alan karışımların üzerinde şunlar yazılıdır: "Muhalefet, uydurma, kepezelik, ihaneti vataniye, vatansızlık, cehalet, yalan, dolan, Ferid tozu, Sabri ruhu". Eczahane

⁴⁰ *Güleryüz*, 1 Eylül 1337, s. 7.

⁴¹ *Güleryüz*, 22 Kanunuevvel 1337, s. 7.

⁴² *Güleryüz*, 17 Teşrinisani 1337, s. 1.

⁴³ *Güleryüz*, 18 Ağustos 1337 (Bayram Nüshası).

içinde Refik Halit, Ali Kemal'e şöyle seslenir: “Usta şu ikinci raftakilerden de ilave edersek ilaç daha müessir olmaz mı?”⁴⁴ (Bkz: Resim 6).

Resim 6: Güleryüz, 30 Haziran 1337, s. 5.

Karagöz⁴⁵ sütunlarında da Ali Kemal ile Refik Halit birlikte resmedilerek, eleştiri oklarının hedefindedir. Bir nüshasında ikili bir hamamda, sırt sırta çizilmiş, birbirlerini hem yıkayıp hem övmektedir. Karagöz ise onlara şöyle seslenir: “İki ahbab çavuşlar... lerini avuçlar. Yahut iki acemi tellaklar birbirini beyazlar”⁴⁶. Bir başka nüshasında ise Ali Kemal ile Refik Halit kirli bir suyun içinde debelenirken, Karagöz ile Hacivat arasında şu diyaloga yer

⁴⁴ Güleryüz, 30 Haziran 1337, s. 5.

⁴⁵ II. Meşrutiyet dönemi mizah dergiciliğinin en önemlilerinden biri olarak bilinen Karagöz (10 Ağustos 1908-26 Ocak 1935; 2803 sayı yayınlandı), etkileyici yayıncılığını Milli Mücadele dönemi boyunca da sürdürür. Ali Fuat Bey'in imtiyaz sahipliği altında yayın hayatına başlayan Karagöz, eleştirici tutumu, hırçınlığı, toplumsal değerlere sahip çıkmasıyla geniş halk kitlelerine ulaşmış; insanların yüreklerine cesaret, ferahlık ve manevi güç katmıştır. Çeviker 1991, s. 140-141.

⁴⁶ Karagöz, 7 Eylül 1337, s. 4.

verilir: “Hacivat: Aman Karagöz, onlar çirkefte yüzüyorlar diye sakın taş atma üstüne sıçrar ha! Karagöz: Merak etme Hacivat, öyle çirkeften sıçrayacak leke beni kirletmez!”⁴⁷.

Milli Mücadeleye destek veren yayın organlarını lahana yaprakları, karpuz kabukları şeklinde yeren, eleştiren Ali Kemal⁴⁸, bu sözlerinden sonra dönemin mizah sütunlarında yer alan karikatürlerde lahana ve karpuzla ilişkilendirilir. Bizzat Ali Kemal kendi sözleri üzerinden mizah konusu yapılacaktır. Örneğin bunlardan birinde Ali Kemal’in kafası lahana ile özleştirilerek çizilmiştir (Bkz: Resim 7).

Resim 7: Mevsim sebzelerinden beyaz lahana. *Diken*, 4 Kanunuevvel 1335

Karagöz, Ali Kemal’i “Bostancıbaşı” olarak niteler ve onu karpuz tarlasında çizer⁴⁹. Başka bir nüshasında ise çok daha ağır bir karikatüre yer vererek, yüz kısmı Ali Kemal olarak çizilen bir ineği lahana tarlasına girmiş olarak tasvir eder⁵⁰. (Bkz: Resim 8)

Güleryüz’de Ali Kemal için şu nitelermeleri görürüz: Terbiyeli Kabak Dolması⁵¹, Karpuz⁵². Öte yandan Ali Kemal’in karpuz kabukları nitelmesine *Diken* “Karpuz Ağacı” başlıklı bir dergi ekiyle yanıt vermiştir. Bu ekinde Ekim 1919’da iktidardan düşen Damat Ferit Paşa’yı sütunlarına taşıyan *Diken*, tamamen hayal mahsulü bir söyleşi üzerinden eski sadrazamı konuşurmuştu. Konuşmanın bir yerinde söz Ali Kemal’den açılırken, Damat Ferit Paşa’nın ağzından O’na yönelik şu eleştiri getirilir: “*Refi Cevad’ı Dahiliye Nezaretine*

⁴⁷ *Karagöz*, 14 Kanunuevvel 1337, s. 4.

⁴⁸ *Peyam-ı Sabah*, 1 Nisan 1338

⁴⁹ *Karagöz*, Teşrinievvel 1336, s. 1.; *Karagöz*, 3 Temmuz 1336, s. 4.

⁵⁰ *Karagöz*, 5 Mart 1337, s.1.

⁵¹ *Güleryüz*, 5 Kanunisanı 1338, s. 5.

⁵² *Güleryüz*, 10 Ağustos 1338, s. 4. Bkz: Ek-7.

*getirseydim, her halde Ali Kemal Efendiden ziyade bana yararlılığı dokunurdu ve ben de rezil, rüsva olmazdım*⁵³.

Milli Mücadele'nin en hayati günlerinde, ülkenin dört bir yandan işgal altında olduğu bir zamanda, halkın elinde avucunda kalan son varlığıyla Türk ordusunun Sakarya nehri önlerinde Yunan ordusuna karşı ölüm kalım savaşı yaptığı o günlerde, Ali Kemal'in olan bitene karşı vurdumduymaz tavrı da O'na karşı gelişen öfkenin bir diğer nedenidir. Örneğin, Ali Kemal'in bayramı Büyükkada'da yüzerek ve gezerek geçirdiğini anlattığı bir alıntıya yer veren Ayine, O'nun ülkenin içinde bulunduğu ıstıraplı hali umursamaz tavrına ağır bir eleştiri getiriyordu. Ayine, sütunlarından O'nu küçümseyen bir tonda şu ifadelerle yer veriyordu: “Görüyor musunuz zavallı Ali Kemal Bey, bayramını ne hazin bir masumiyetle geçirmiş?.. Melül melül yüzmüş, kalbinin vatan derdiyle talan olduğu nasıl belli, biz olsak çabalar, gürültü eder, suları karıştırırdık. Ali Kemal Bey ise melül melül, denizin ruhunu rencide etmeden, vatani düşüne düşüne adeta malaklar gibi yüzmüş”⁵⁴.

Resim 8: Karagöz: Dey ha... Dey ha... Hoş... Hoş... Bostanda lahana kalmadı yahu. Habisler hep te yapraklarına saldırmışlar. *Karagöz*, 5 Mart 1337

⁵³ “Karpuz Ağacı- Hakikat Daha Fazla Gizlenemez, Ferid Paşa Hazretleriyle Mülakat”, *Diken*, 9 Teşrinievvel 1335, s. 1.

⁵⁴ “Ali Kemal Bey Bayramda Ne Yapmış?”, *Ayine*, 1 Eylül 1337, s. 2.

Milli Mücadele yıllarında ülkenin tek üniversitesi olan Darülfünun'da ders veren bazı hocaların, milli mücadele aleyhinde ortaya koydukları düşünce ve yazılar, öğrenciler arasında büyük bir hoşnutsuzluk yaratırken; işgal yönetimi altında gençlik bu hocalara yönelik her hangi bir söylemde ya da eylemde bulunamamıştı. Üniversitenin Edebiyat Fakültesi'nde görevli olan "Avrupa ve Devleti Osmaniye Münasebatı Tarihi" derslerini okutan Ali Kemal; Türk Tarihi Edebiyatı hocası Cenap Şahabettin; Mabaadüt-Tabia (Metafizik) Müderrisi Rıza Tevfik (Bölükbaşı)⁵⁵; İran Tarihi Edebiyatı hocası Hüseyin Daniş (Pedram) ve İngiliz Edebiyatı hocası Marujan Barsamiyan gençliğin hedefinde olan hocalardı. Darülfünun hocalarından Rıza Tevfik 29 Mart 1922 günü "*Fuzuli'nin Mülahazat-ı Felsefîyesi*" adlı bir konferans vermişti. Konferansında "*Fuzuli Türk değildir, Acem'dir*" diyerek söze başlaması sonrası, Süleyman Nazif'le aralarında çıkan ağız dalaşı sonrası, öğrenciler ayaklanmış, sıra kapakları vurulmuş ve "*Sus namussuz, milliyetsiz herif*" şeklinde hakaretler sonrası, salonun sağ tarafında oturan asker-sivil Tıbbiyelilerle, diğer tarafta oturan sarıklılar arasında kavga çıkmış, konuşmacı salonu terk etmişti⁵⁶. Olayın büyümesinin ardından öğrenciler bir bildiri kaleme almışlardı. Bildiride "... *manevi heyecanların zevkenden mahrum, istiklal, kutsiyet ve milliyet hislerine yabancı ve saldıran... Müderris Cenap Şahabettin, Ali Kemal, Rıza Tevfik, Hüseyin Daniş ve Barsamiyan Beyler*" istifaya çağrılıyor ve öğrencilerin bu hocalarla hiçbir surette iletişim kurmayacakları beyan ediliyordu⁵⁷. Öğrencilerin aldığı karar Milli Mücadele yanlısı basında "*Darülfünun talebesinin şayanı takdir bir kararı*" başlıklarıyla yer alıyordu⁵⁸. Yaklaşık beş aya yakın süren bu boykot süresince, üniversite gençliğinin çeşitli şekillerde protestoları devam etmişti. Mayıs ayı içinde hocalara yönelik fiili eylemlere girişme kararını alan gençlik, Ali Kemal'i, çalıştığı gazeteden çıkıttıktan sonra yumurta yağmuruna tutarken; Köprülüzade Fuat Bey, Cenap Şahabettin ve Ali Reşat Bey'ler de aynı şekilde protestolara uğramışlardı⁵⁹. Boykot, adı geçen hocaların üniversiteyi terk etmesi sonrası sona ermişti.

*Aydede*⁶⁰, boykot sırasında, altı ateşlenen bir kazanın içinde, Ali Kemal'in de yer aldığı muhalif hocalara yer verir. Üzerinde edebiyat

⁵⁵ Maarif nazarı, Şura-ı devlet Reisi (Danıştay Başkanı), Ayan (Senato) üyeliği yapmıştır.

⁵⁶ Gürkan, 1971, s.15-16.

⁵⁷ *Vakit*, 1 Nisan 1922.

⁵⁸ *Tevhid-i Efkar*, 31 Mart 1922

⁵⁹ Gürkan, 1971, ss.75-77.

⁶⁰ Refik Halit Karay tarafından yayın hayatına sokulan *Aydede*, 2 Ocak 1922-9 Ekim 1922 tarihleri arasında 90 sayı yayınlanmıştır. *Aydede*, Milli Mücadeleye karşı, Sarayı ve işgal kuvvetlerini tutan bir yayın siyaseti izler. Umut kırıcı yayınlarıyla şüphe ve kararsızlık tohumlarını halkın kalbine serpmeye çalışır. Savaşın sonlarına doğru *Aydede*'de Ali Kemal'in de eleştirildiği görülür. Çeviker 1991, ss. 174-176.

şubesi yazan bir körüğü kullanan bir genç, kazanın altındaki ateşi harlamaktadır. Karikatürün altında şu ifadeye yer verilmektedir: “Biraz da gençler üflesin...”⁶¹. (Bkz: Resim 9). Bu boykot günlerinde Ali Kemal’e mizah sütunlarında sık sık yer verildiği görülür. Ali Kemal’e öğrenciler tarafından yumurta atılmasına *Ayine* sütunlarında yer verir (Bkz: Resim 10). *Güleryüz*, “Yumurta Banyosu” başlığı altında Ali Kemal’i mizah konusu yaparken⁶² (Bkz: Ek-2); *Karagöz* de Ali Kemal’in düştüğü bu gülünç duruma sessiz kalmaz. (Bkz: Ek-3). Darülfünun boykotunda Türk gençliği büyük bir başarı elde etmiş ve aralarında Ali Kemal’in de olduğu beş kişiyi üniversiteden attırmışlardı. Bu başarıya sütunlarında yer veren *Güleryüz*, gençleri elinde süpürge ile bu beş kişiyi süpürür halde çizmiş ve karikatürün altında şu ifadelere yer vermiştir: “*Darülfünun Talebesi: Artık bu mikropları içimizden attıktan sonra, temiz nefes almamız imkanı hasıl olacak*”⁶³ (Bkz: Ek-4).

Resim 9: Sıra İle: Biraz da gençler üflesin...*Aydede*, 10 Nisan 1338, s. 3.

⁶¹ *Aydede*, 10 Nisan 1338, s. 3.

⁶² *Güleryüz*, 23 Mayıs 1338, s. 2.

⁶³ *Güleryüz*, 6 Nisan 1338, s.8.

Refik Halit, Milli Mücadelenin sonlarına doğru İstanbul sokaklarının “*Kahrolsun Ali Kemal*” tehditleriyle inlediği günlerde Ali Kemal’in sükûnetini bozmayarak, normal hayatına devam ettiği ifade eder⁶⁴. Öte yandan Refik Halit, o günlerin mizah sütunlarında Ali Kemal’le sık sık aynı karede resmedilir. Ayrıca Refik Halit, Ali Kemal’i Mustafa Kemal Paşa’nın heykeli önünde diz çöken bir vaziyette tasvir eden bir karikatüre kendi dergisinde yer verir. Karikatürün başlığı şöyledir: “*Zafer temin edilince (Peyam) sahibinin alacağı tavır...*”. Karikatürün altında Nedim’e ait olan gazelin ilk cümlesine yer verilir: “*Mesti Nazım Kim Büyüttü Böyle Bi-Perva Seni*”⁶⁵ (Bkz: Resim 11).

Resim 10: Bir Hadise Dolayısıyla
Bir darpmış: “..... Yağmur yağıyor demiş”
Ayine, 24 Mayıs 1338, s. 2.

Resim 11: Aydede, 31 Ağustos 1338, s. 1.

Ali Kemal, 10 Eylül 1922 tarihinde *Peyam-ı Sabah*'ta çıkan son yazısında, “*Gayeler birdi ve birdir... İtiraf etmeliyiz ki Anadolu'nun son zaferleri, kuvvetimize, kılıcımıza dayanarak hayat hakkını kazanma görüşünün gerçekleştiğini gösterir gibi*”⁶⁶ ifadelerini kullanır. Ali Kemal, bu son yazısından sonra *Peyam-ı Sabah* gazetesini birlikte çıkardığı Mihran Efendi ile yollarını ayırır. Mihran Efendi gazeteyi 16 Eylül 1922 tarihinden itibaren *Sabah* ismiyle yayınlamaya devam eder. Ali Kemal’in İzmit’te öldürülmesi sonrası, Mihran Efendi de yurt dışına çıkarak, Fransa’ya yerleşmiştir.

⁶⁴ Karay, 1964, s. 217-218.

⁶⁵ *Aydede*, 31 Ağustos 1338, s. 1.

⁶⁶ *Peyam-ı Sabah*, 10 Eylül 1922

Hacıvat: Bir türlü aklım almadı gitti Karagöz, ordumuz galip geldi diye herkes şenlik yapar sevinirken bunlar bavulları almışlar alay alay pasaport çıkarmaya koşuyorlar.

Karagöz: Belli ki bizimle beraber gülüp eğlenmeyi yürekleri götürmüyor! Hakları da var ya, biz ağlarken bir damla gözyaşı döktüler miydi?

Ali Kemal ile Mihran Efendi'nin ayrılıkları da mizah sütunlarında kendine yer bulur. *Ayine*, bir nüshasında her ikisini sütunlarında karşılıklı konuşarak, Mihran Efendi'nin Ali Kemal'le birlikte olmasından duyduğu pişmanlığa ve ona yönelttiği eleştirilere yer verir⁶⁷. Ayrılık dedikodularının başladığı günlerde *Aydede*, ikili arasındaki karşılıklı çıkara dayanan ilişkinin süreceğine vurgu yaparak, ikiliyi sırt sırta veren bir karikatürü “*Ayrılacak diyenlere tekzip*” başlığı altında paylaşır⁶⁸. (Bkz: Ek-5). Fakat birkaç ay sonra *Aydede*, Peyam ile Sabah gazetelerinin ayrılışına, “*Zora ne dayanır?*” başlığı altında Ali Kemal ve Mihran Efendi'nin simalarına da yer vererek, “*Kopmaz demiştik koptu!*” ifadeleri ile verir⁶⁹ (Bkz: Ek-6). *Ayine*, Peyam ile Sabah arasında başlayan birliktelikten, bir sevda masalı gibi bahseder. İkilinin bir araya gelmesi, ilişkilerinin gelişmesi ve sonrasındaki ayrılık, hayalleştirilerek hikaye edilir. Yazının bir kısmı özetle şöyledir: “*Peyam ile Sabah buluşmuşlar,*

⁶⁷ “Mihran Efendi ile Ali Kemal Beyin Hasbihali ve Mihran Efendinin Şikayet ve İnfialidir”, *Ayine*, 13 Eylül 1338, s.1.

⁶⁸ *Aydede*, 12 Haziran 1338, s. 2.

⁶⁹ *Aydede*, 14 Eylül 1338, s.1.

tanışmışlar, konuşmuşlar, sevişmişler, karar vermişler, mukavele yapmışlardı... Ayrılacaklarını kim ümit ederdi!... Diğer gazeteler İnönü, Eskişehir, Sakarya muzaferiyetlerinden bahsediyordu. Hemen Peyam Sabah'a koştu arkadaşını buldu. Korkma! Korkma! Kalbine şüphe girmesin, hiç tehlike yok! Tekrar sarmaş dolaş oldular... Hiçbir şey yok, hiçbir şey yok! Derken Yunan bozgunu İzmir işgali bomba gibi patladı. Akli başına geldi ama ne çare! Peyamın kucağından Sabahı kurtarmak için birkaç bin lira zarar ve ziyan vermek... Bundan sonra ne olursa olsun Peyam ile Sabah iki düşman candır. Fakat neye yarar? Bu hakikati söylemeyecek ve kimseye anlatamayacak olduktan sonra....”⁷⁰.

Gazetesinde yazı yazmaya son verdikten sonra, Ali Kemal'in içine düştüğü durumla ilişkili karikatürler de mizah sütunlarında yer alır. Örneğin, *Güleryüz*, Ali Kemal'i İstiklal Mahkemesi'nin önünde çizerken⁷¹; *Ayine*, Ali Kemal'in sıtma hastalığına yakalandığından bahsederek; “*Daha dün sabah matbaasından pürneşe ve pürsıhhat çıkan Ali Kemal Beyin birdenbire hastalanıvermesine galiba manalı buldular. Hakikaten ‘Peyam’ sahibinin mütarekeden beri sıhhati pek yerinde idi. Dört senedir başı bile ağrıdığı yoktu... Katiyen temin ederiz ki bu hastalık yalan değildir. Zavallı ‘Peyam’ sahibi sabahtan akşama kadar tir tir titriyormuş. Bazı doktorların beyanatına bakılırsa buna ‘Anadolu Sıtması’ deniliyormuş. Hürriyet ve İtilaf kulübü erkânı cümleten bu illete müptela imişler”⁷² ifadelerine yer verir. Karagöz, Ali Kemal'in de içlerinde yer aldığı bir muhalif grubun koşar adım pasaport dairesine gidişini resmederek, muhaliflerin içinde buldukları psikolojik duruma ironik yaklaşır.(Bkz: Resim 12)*

Milli Mücadele başarı ile sona erdiğinde *Güleryüz*, Ali Kemal ile Refik Halit'i yan yana çizerek, altına şu notu düşer: “*Muhaliflerin kabul ettikleri marş Refik Halit ile Ali Kemal Beyler tarafından söylenmektedir*” (Bkz: Resim 13). Bu ikilinin elinde yazılı olan marşın sözleri ise şöyledir:

“Kimseye etmem şikayet, ağlarım ben halime.

Titrim mücrim gibi, baktıkça istikbalime.

Perde-i zulmet çekilmiş, korkarım ikbalime”⁷³.

Ali Kemal, tutuklanarak İzmit'e getirildiğinde, linç edilmeden önce yapılan sorgusunda vermiş olduğu son beyanatında ise şunları söyler; “*Bu davanın muvaffak olacağını hiç tahmin etmiyordum. Muvaffakiyetsizlik halinde ise, büyük devletleri daha ziyade şiddete sevk ederek vatanın tamamıyla harap olmasına sebep olunacaktı... Ben, Türk milletinde bu kadar büyük yaşama*

⁷⁰ “Peyam ile Sabah”, *Ayine*, 20 Eylül 1338, s.2.

⁷¹ *Güleryüz*, 21 Eylül 1338, s.1.

⁷² “Ali Kemal Beyi Sıtma Tutuyormuş”, *Ayine*, 20 Eylül 1338, s. 2.

⁷³ *Güleryüz*, 14 Eylül 1338, s. 4.

gayreti ve mücadele ruhu mevcut olduğunu bilmiyordum. Bu bilgisizliğimden dolayı mazur görülmeliyim. Çünkü hayatımın büyük kısmı Avrupa'da geçmiştir. Türk Milletini tanıyamamışım, tanıyamamışım”⁷⁴.

Belki tutuklanmanın korkusuyla belki de iyi niyetiyle ifade ettiği bu sözleri destekler nitelikte Falih Rıfkı Atay, “Ali Kemal, o kadar Türk halli iken, Türkçülüğe karşıydı. Satılmış bir adam değilse de kaybolmuş bir adamdı” ifadesinde bulunur⁷⁵.

Resim 13: Muhaliflerin kabul ettikleri marş Refik Halit ile Ali Kemal Beyler tarafından söylenmektedir. Gülleryüz, 14 Eylül 1338, s. 4.

Sonuç

Milli Mücadele dönemi Türk mizahında en sık yer verilen figürlerin başında Ali Kemal geliyordu. O'nun milli mücadeleye yönelik muhalif duruşu, bu mücadeleyi gerçekleştiren kişi ve kurumları sık sık gazetesinden eleştirmesi, O'na karşı öfkenin artmasına, tepkilerin odak noktası olmasına neden olmuştu. Ona yönelik tepkinin en sık kendini gösterdiği alan basın, özellikle mizah basınıydı. Mizah dergileri kimi zaman gizli kimi zaman açıktan O'nu mizahın temel ögesi yapmıştı. O, kimi zaman mumcuzade, bostancıbaşı gibi lakaplarla anılıp, karpuz, marul gibi şekillerde çizilirken; kimi zaman da tamamen hayal ürünü senaryolar yazılarak, bu senaryoların ana aktörü haline getirilmişti. Ali Kemal'e yönelik en sert eleştiriler Sedat Simavi'nin sahibi olduğu Diken ve Gülleryüz dergilerinde kendini gösterdi. Simavi, düşmanla işbirliği yaptığına inandığı Ali Kemal'i yerden yere vurmuştu. Karikatürlerde Ali Kemal'in yanında en sık yer verilen kişi ise Refik Halit Karay'dır.

⁷⁴ Apak 1988, s. 263.

⁷⁵ Atay 1984, s. 139.

KAYNAKLAR

I- Süreli Yayınlar

A- Gazeteler

Peyam

Peyam-ı Sabah

Sabah

Tevhid-i Efkar

Vakit

B- Dergiler

Aydede

Ayine

Diken

Güleryüz

Karagöz

II- Araştırma ve İnceleme Çalışmaları

- Akşin 1976 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Apak 1988, Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, TTK, Ankara.
- Atatürk 2000 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2006
- Atay 1984 Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Kırıl Matbaası, İstanbul.
- Çeviker 1991 Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü-III Kurtuluş Savaşı Dönemi (1918-1923)*, Adam Yayınevi, İstanbul.
- Çakmak 2010 Fevzi Çakmak, "Kuva-yı Milliye Hareketine Karşı Farklı Bir Bakış: Ali Kemal", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, C 2, Yay. Haz. Oktay Gökdemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, İzmir, s. 324-338.
- Gezgin 2010 Faruk Gezgin, *Bir Muhalifin Hikâyesi: Ali Kemal*, İsis Yayınevi, İstanbul.
- Gürkan 1971 Kazım İsmail Gürkan, *Darülfünun Grevi*, Harman Yayınları.
- Kahraman 2007 Alim Kahraman, "Peyam", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C 34, İstanbul, s. 256-257.
- Karaveli 2009 Orhan Karaveli, *Ali Kemal, Belki de Bir Günah Keçisi*, Doğan Kitap, İstanbul.

Milli Mücadele Dönemi Türk Mizahında Muhalif Bir Kimlik: Ali Kemal

- Karay 1964 Refik Halit Karay, *Minelbab İlelmihrab, İnkılâp ve Aka* Yayınevi, İstanbul.
- Özkaya 2007 Yücel Özkaya, *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Öztoprak 1989 İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Sarihan 1993 Zeki Sarihan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- Simavi 1993 Sedat Simavi, *Paramparça, Yeni Zenginler, Harp Fakirleri*, Yay. Haz: Turgut Çeviker, Adam Yayıncılık.
- Tunç 1999 Salih Tunç, "İşgal Döneminde İstanbul Basını 1918-1922", *İstanbul Üni. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul

Fevzi ÇAKMAK

EKLER

Ek-1

Karikatür 1

Her sabah bir şeytanat

-Şeytan ha gayret ha gayret, seni dünya alem takdir ediyor! Sakın bu fikirlerinden vazgeçme!

Güleryüz, 11 Ağustos 1337

Milli Mücadele Dönemi Türk Mizahında Muhalif Bir Kimlik: Ali Kemal

Ek-2

Ek-3

Hacivat: Bu yumurtalı terbiye çok münasip düşmüş ama
bir şeyi eksik gibi!

Karagöz: Limonu değil mi, işte onu da ben sıkıyorum.
Karagöz, 24 Mayıs 1338, s.4.

Ek-4:

**Darülfünun'da yapılan temizlik
münasebetiyle**

Darülfünun Talebesi: Artık bu
mikropları içimizden attıktan sonra,
temiz nefes almamız imkanı hasıl
olacak.

Güleryüz, 6 Nisan 1338

Ek-5:

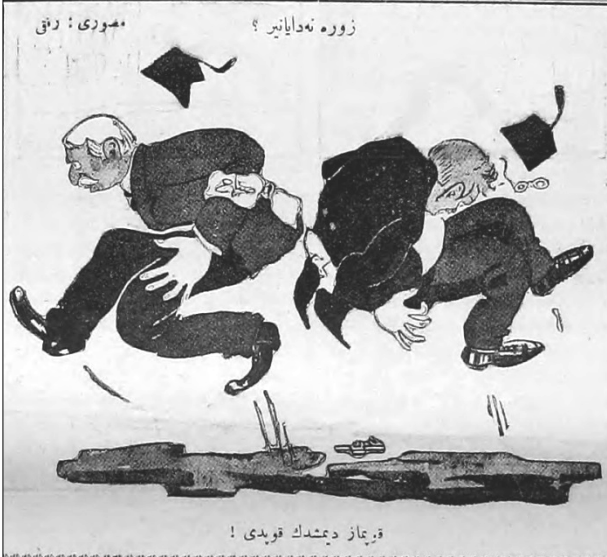

Ayrılacak Diyenleri Tekzip

Kah biri ötekini mahkemeye götürür,
kah öteki berikini bankaya!

Aydede, 12 Haziran 1338, s. 2.

Ek-6:

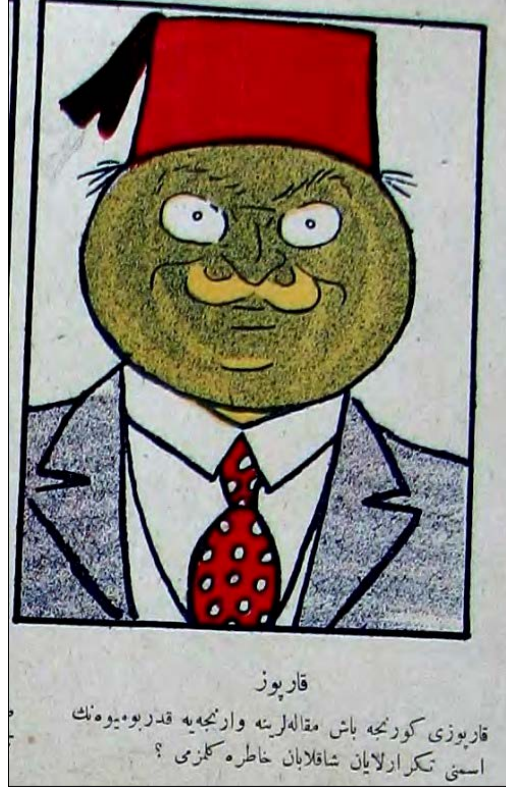

Zora Ne Dayanır?

Kopmaz demiştik koptu

Aydede, 14 Eylül 1338, s. 2

Ek-7:

Karpuz

- Karpuzu görünce baş makalelerine varıncaya kadar bu meyvenin ismini tekrarlayan şaklaban hatıra gelmez mi? **Gülyüz**, 10 Ağustos 1338, s. 4.

SUMMARY

Ali Kemal was a journalist active in the first quarter of the 20th century, remarkable in the Turkish intellectual and political life for his articles and actions. After the armistice was entered, Ali Kemal began to publish his articles on the newspaper: Sabah. Ali Kemal, was one of the figures who represented the front rows of all political structures against the unionist ideology, highlighting his long-dated political identity besides his profession of journalism. He served in the management of The Society of Wilson's Fourteen Points that advocate the auspices of United States; the Association of the Friends of England that stands up for the auspices of England; The Society of the Ottoman Peace and Salvation; and Freedom and Accord Party that expedited its political activities once again following the armistice. Ali Kemal held the office of ministry in the series of government led by Damat Ferit Pasha, formed in the year 1919. Ali Kemal, who also worked as an instructor in the only university of the country, Darülfünun, would have to withstand the severe protests of the students by the end of the World War due to his negative attitude toward Turkish Nationalism and the Independence Movement in Anatolia, and ultimately would be named as "Artin Kemal".

For Ali Kemal, Kuva-yı Milliye (Turkish Nationalist Revolutionist Forces) was an uprising by bandits and such an uprising would lead Turks to the distress. He blamed the Union and Progress Association for the bandit uprising as the truly responsible actor. In view of Ali Kemal, Mustafa Kemal was a person, wandering aimlessly throughout Anatolia like a vagabond, and deceiving the public by the proclamations he published from Havza as the first step. Ali Kemal was raising concern over Mustafa Kemal on the fact that he rebelled against Caliphate and regency of the Ottoman reign, deceived the nation with so-called struggle for religion and motherland just like once happened in the period of Jelali Revolts, and the Union and Progress Association besides its blood shedder and merciless officials such as Enver, Talat, Cemal and Mustafa Kemal had animosity toward religion in opposite.

Adopting such a mindset and activities during the National Struggle, Ali Kemal starred as an indispensable figure that was constantly featured in the columns of humor magazines during that period. "*Diken*" was one of the first magazine included Ali Kemal in its columns in the first months of the Armistice. Humor magazines of the period had articles issued about totally imaginary and made-up characters focusing on Ali Kemal as the leading person, and expressed tacit and intense criticism toward him. Moreover, the articles including criticism against Ali Kemal, which were featured in the magazine columns more often than not, were redacted as if the author was Ali Kemal himself, with his imaginary personal thoughts. The magazine called "*Güteryüz*", presented an imaginary telegram to their readers titled as "*The Ultimate Rank of Disgrace and Dishonor*", which was so-dispatched by Ali Kemal to Mustafa Kemal Pasha. Then, Ali Kemal was introduced under a portrait of himself depicted on a page of the magazine as follows: "*Mr. Ali Kemal who wired to Mustafa Kemal Pasha without any bit sense of shame or self-consciousness*". The article also made a prediction for what kind of attitude would be taken by Ali Kemal toward Mustafa Kemal Pasha, upon

the positive situation in favor of Ankara government, and a persona of Ali Kemal was illustrated which was apologizing from him.

Ali Kemal was principally described as a character that was making “Faustian Bargain” and feeling cordial with the Greek. Ali Kemal, who once stood against the media supporting the National Struggle and made his criticism by labeling them as leaves of cabbage and watermelon peels, was relevantly linked with cabbage and watermelon on the comics located in the humor columns of the magazines during that period. His portrait was also depicted accordingly, similar to those food products. Likewise, the magazine “*Karagöz*”, characterized Ali Kemal as “Master Gardener” and illustrated him in a watermelon field. In its other issue, the magazine covered a much more offensive comic which featured a cow that trespasses a cabbage field, the head of which was depicted with Ali Kemal’s face. At “*Güleryüz*”, we come across with such descriptions for Ali Kemal: “Sauced and Stuffed Zucchini, Watermelon”.

Another oppositionist, Refik Halit Karay was also featured often in the comics about Ali Kemal, and the duo’s common activities receive the most severe criticism. In the columns of “*Karagöz*”, Ali Kemal and Refik Halit Karay were depicted together, being in the line of fire again. In one of its copy, they are in a Turkish bath, sketched leaning back on each other. They are both washing and praising each other. On the other hand, “*Karagöz*” addressed to them such as: “*Two inseparable friends, grasp each other’s ##s. Or, two clumsy bath attendants clean one another*”. Its other issue, Ali Kemal and Refik Halit were trying to save them from sinking in waste water.

The last article written by Ali Kemal was published in the newspaper, “*Peyam-ı Sabah*” on September 10, 1922. After giving up on writing at his newspaper, the grave situation faced by him was featured in the related comics in humor columns. For instance, “*Güleryüz*” depicted Ali Kemal before the Independence Court while another magazine named “*Ayine*” mentioned that Ali Kemal suffered from malaria. Similarly, “*Karagöz*” showed an ironic approach for the psychological state of the oppositionists by depicting Ali Kemal in an opposition group that ran to passport office in hasty steps.

Ali Kemal was the most prominent figure among all others commonly-highlighted in the Turkish humor during the National Struggle period. Humor magazines employed him as a material of humor explicitly or implicitly. While he was sometimes referred to several epithets such as Chandler Class, Master Gardener and sketched in forms of watermelon or lettuce; he was also adopted as the leading person of various scenarios crafted about him which were absolutely imaginary. The fiercest criticism against Ali Kemal stood out in the magazines “*Diken*” and “*Güleryüz*”, owned by Sedat Simavi. Ali Kemal was believed to have cooperated with the enemy and therefore, severely slammed by Simavi’s publications. Besides that, Refik Halit Karay was the person who accompanied Ali Kemal being depicted in the comics during the period.